

Družbena »vidnost« kriminalitete in družbeno nadzorstvo

Janez Pečar*

Organi odkrivanja ugotove s svojo lastno dejavnostjo razmeroma malo kaznivih dejanj. K njihovem »slovesu« močno prispevajo predvsem naznanilci, ki so večinoma žrtve kaznivih dejanj. Ti imajo interes, da naznanijo kriminaliteto, ki gre v njihovo škodo. Kaj pa je s kriminaliteto, pri kateri ni interesa za naznanjanje ali pa je zelo majhen?

Splošno znano je, da nikjer po svetu ni posebne motiviranosti za naznanjanje precejšnjega števila neznatnejših in družbi manj nevarnih kaznivih dejanj (npr. množične tatvine po samopostrežnih prodajalnah in sploh po trgovinah, tatvine koles in žepne tatvine, majhne goljufije in utaje, pri katerih je oškodovanca navadno še sram, ker je sploh dopustil, omogočil ali celo privolil v viktimizacijo in je zato neredko ob morebitni naznanitvi še predmet zasmehovanja in škodoželjnosti itd.; podobno je s poškodovanjem tuje reči). Policija je še posebej šibka pri ugotavljanju kriminalitete belega ovratnika, kriminalnosti v poklicih, kaznivih dejanj iz višjih družbenih plasti, pri odklonskosti podjetij (corporate crime), odkrivanju kriminalnih združb in sploh kriminalnosti podzemlja, zasnovanega po načelu podjetništva itd., da sploh ne omenjamo kriminalnosti držav, raznih pojavov mednarodnega nasilja ter gospodarskega, narodnostnega in drugega zatiranja, s katerim se ne ukvarjata ne kriminologija in ne viktimologija, včasih pa le kazensko pravo s kakim posebnim (političnim) namenom. Prav tako je z »institucionalno kriminalnostjo«; pri nji največkrat prihaja do kršitve prava od državnih uradnikov znotraj njihovega delovanja, in sicer ko povzročajo škodo zaradi krepitve moči uradnih organov in njihove vloge (ali samega sebe).

Pri nekaterih takih dejanjih gre morda za manj pomembne družbene vrednote ali razmerja, pri drugih pa prav za nasprotno. Toda nobeno ni kdove kako »vidno«, ker se pogosto dogaja »diskretno«.

Čeprav so dejanska stanja posameznih pojavov v različnih kazenskoopravnih ureditvah tako ali drugače sankcionirana in se kriminalna politika zanje ponekod bolj, drugod spet manj zana, je dosegljivost prenekaterega dejanja majhna in odvisna od spleta okoliščin. O nekaterih izmed njih se govori tudi v tem sestavku, posebno tudi zato, ker imajo nekatere vrste kri-

minalitete »daljnosežno nevarno negativno-politično, ideološko in gospodarsko učinkovanje«,¹ in sicer zato, ker kriminalnost ni le kazensko-pravno, marveč predvsem tudi politično, ideološko in gospodarsko vprašanje. Kazensko pravo je torej le sredstvo za doseganje ciljev, ki niso le njegovi lastni, narekuje mu jih država, ki s svojimi mehanizmi ugotavlja in kaznuje posameznike zaradi kršitve njenih norm.

Toda mehanizmi družbenega nadzorstva zaradi neustrezne vidnosti ne dosegajo vseh deviantov. »Vidnost« pomeni vse tiste okoliščine, zaradi katerih postajamo na kako vedenje ali ravnanje različno pozorni in zaradi katerih štejemo, da je kako dejanje odklonsko. To pomeni, da mora »vidnost« ustrezati posameznikovim merilom, ki pa niso nujno enotna pri vseh, čeprav je kako dejanje zapisano kot odklonsko in sankcionirano. S tem pa se takoj začneja razmišljanje, od kod in zakaj razločki med zapisanostjo v pravo in vrednotenjem dejanja. Nestrinjanje z vrednotenjem v pravo ustvarja šibko »naznanljivost«, (reportability, Anzeigebereitschaft itd.) in vse druge posledice, ki so v zvezi s tem zaradi katerih je nadzorstvo včasih ali ponekod dokaj neučinkovito in zaradi česar govorimo o prikritosti in neraziskanosti kriminalitete.

Čeprav je kriminaliteta po eni plati, kot pravijo, vzdrževalec in oblikovalec družbenih pravil in opravlja nekatere latentne družbene vloge, je po drugi plati nikjer ne zanemarjamo, ker morebitno »pozitivno« naravo daleč presega njena škodljiva stran. Le-to merimo s statistikami, ki pa niso dejanskost, marveč izdelek organov, ki raziskujejo kriminaliteto.

Če postavimo v ospredje »vidnost« posameznih kaznivih dejanj glede na vlogo družbenega nadzorstva, poteka naše razmišljanje v tem sestavku v naslednjih smereh: kako je z odkrivanjem in naznanjanjem kaznivih dejanj; kaj pomeni »vidnost«; v kakšnem razmerju je »vidnost« do žrtev; kako dojemamo odklonskost in strpnost do nje; kaj je z dosegljivostjo in neraziskanostjo ter vplivi kriminalitete in kazenske politike; ne nazadnje se ukvarjamo tudi s selektivnim varstvom.

1. Odkrivanje in naznanjanje

Nekatere vrste kriminalitete so glede odkrivanja skoraj v celoti odvisne od naznanjanja oškodovancev. Policija se pri tem odziva pred-

* Janez Pečar, diplomirani pravnik, doktor pravnih znanosti, redni profesor za kriminologijo, znanstveni svetnik, Inštitut za kriminologijo, Ljubljana, Trg osvoboditve 11, 61000 Ljubljana.

¹ Vodinelić, s. 37.

vsem reaktivno, to je začne postopke le, kadar človek naznani ustrezne podatke o dogodku. Zato je nujno, **da je naznanljivost pri nekaterih kaznivih dejanjih izredno nizka.** Oškodovanec ali žrtev sta torej ključ za akcijo. Če ju ni ali če ne prideta na policijo, tudi ni uradne reakcije zoper kriminalnost.

Čeprav je reagiranje zoper kriminalnost določene vrste zelo različno, večinoma lahko pričakujemo, da bo šibko zlasti pri neznatni premoženjski kriminalnosti in pri kriminalnosti brez žrtev (to so pojavi, ki ponekod tudi niso kaznivi po kazenskem pravu, marveč po upravno kazenskem ali pa sploh ne; npr. prostitucija, homoseksualnost, igranje na srečo, uživanje mamil itd.). Podobno je s prometnimi dogodki, če se zapleteni v viktimogenokriminogeni kompleks pogodijo sami. Tako je pri množici prometnih kršitev sploh. Nenaznanjena ostajajo številna dejanja s spolnim ozadjem, prestopki, ki žalijo javno moralo, motijo javni red in mir (kolikor ne gre za neposredne žrtve) ali ogrožajo državo. Pri tem ne omenjamo nenaznanjanje večine kriminalnosti višjih družbenih plasti, politične kriminalnosti, organizirane kriminalnosti itd. Zaradi neuspešne »kontrolizacije« in nesodelovanja žrtev, noben državni organ pri tem nima posebnih uspehov.

Pripravljenost naznanjati dejanja ali dogodke in njihove storilce (pregonskim organom) je odvisna le od domnevnih žrtev, ker policija največkrat preprosto ne more nadzorovati vsega. Pogosto se mora ukvarjati s pojavi, za katere meni, da so pomembnejši za ohranitev njene podobe v javnosti ali za interese, ki jim služi.

Naznanjanje manj vidne odklonskosti ali kriminalnosti nekaterih plasti ali prav posebnih pojavov (ki npr. sploh ne motijo posameznika, ker je ogrožena kaka splošna dobrina) je odvisno od zavzetosti, zagnanosti ali ogroženosti domnevnih oškodovancev. Zato moramo te razločevati iz naslednjih zornih kotov:

— **Docela zavedajoče se žrtve**, ki pogosto nočejo naznaniti dejanj, ker imajo za to svoje razloge, ki se jim zde tako utemeljeni, da ne sporočijo policiji, kaj se jim je zgodilo.² Motiviranost za nenaznanitev je še dokaj neznan, korikor pa lahko sklepamo nanjo, obstaja zanjo prenekateri dejavnik. To so na primer: spol, starost, družbeni položaj žrtve ali prič in druge po-

dobne spremenljivke; prav tako je treba upoštevati psihofizične lastnosti oškodovancev, sodbe o posameznih vprašanih pravosodne ureditve in nevarnosti odklonskosti. Pri zasebniku in pri neznatnejši, predvsem premoženjski kriminaliteti so najpogostejši razlogi premajhna škoda in brezupnost uspeha, t. j. prijetja storilca in poravnave škode.⁴

— Druge žrtve delijo v tri skupine: **občasno nezavedajoče se**, dokler jim kdo ne pove, da so bile viktimizirane, **abstraktne žrtve**, ki jih organi nadzorstva sicer varujejo ali so nanje pozorni, ne da bi jih s tem seznanili, in **žrtve, ki odklanjajo tako zaznamovanje** (da bi sploh veljale za žrtve).

— **Nezadevajoča se žrtve** pa je oseba, ki je bila s kaznivim dejanjem prizadeta, pa tega sploh ne ve ali ne dojema, kaj se ji je pripetilo (npr. številne samopostrežne prodajalne, podjetja, v katerih se dogajajo povere itd.).

Ljudje torej ne naznanjajo dejanj iz svojega moralnega prepričanja, iz osebnih razlogov, ker ne upajo v odkritje storilca ali poravnavo škode, ker imajo svoje poglede na pravne norme in pravičnost, zaradi razločkov v splošnih vrednotah in njihovih pogledih na ravnanje, zaradi nepoznavanja pravic in možnosti za uveljavljanje svojih zahtevkov ali upravičenosti drugih itd., ne nazadnje tudi zaradi nezaupanja v pravosodje.

Zato pogosto ne prihaja do naznanitve odklonskosti in ni uradne reakcije pregonskih organov, pojavi niso registrirani v ustreznih kriminalnih statistikah. V kriminalne statistike torej posebno težko zaidejo neznatnejša premoženjska kazniva dejanja, odklonskost brez žrtev, spolna kriminalnost, dejanja zoper javno moralo in prestopki zoper javni red in mir ter vse tisto, kar morajo s posebnim trudom odkrivati državni organi.

Ker je torej »energija odkrivanja in naznanjanja spremenljiva, odvisna od prenekaterega dejavnika«⁵ lahko deloma vendarle kaže na anomičnost v nekaterih izsekah družbenega življenja, kajti **norme in pravila za vedenje in ravnanje obstajajo, pa jih ne izpolnjujemo**, ker jim ne zaupamo. Pravna varnost, ki jo zagotavljajo norme, se kratko malo zametuje ali pa se uprablja poljubno.

Toda po drugi strani tudi organi odkrivanja ne store kaj prida, da bi v svojem interakcionizmu

² Box, s. 61—62.

³ Zadnje zahodnonemške raziskave o prikriti kriminaliteti ugotavljajo nešteto razlogov za neprijavljanje velikega števila kaznivih dejanj.

⁴ Glej o tem zlasti Stephan: Der Stuttgarter Opferbefragung.

⁵ Vodinec, s. 43.

dosegli kaj več od tistega, kar delajo. Ker je neznatnejša ali manj vidna odklonskost pogosto tudi dokaj konvencionalna, se postavlja prenekatero, ne samo kriminalnopolitično, marveč tudi moralno vprašanje. Kako daleč popustiti v tem in kaj naložiti nadzorstvu? Ali si sploh prizadevati za spremembo?

2. Družbena »vidnost« pojavov

Pomembna okoliščina kriminalnosti, od katere je neredko odvisno naznanjanje, odkrivanje, pregon in še kaj, je njena družbena vidnost. **Vidnost se v kriminologiji razume kot posebna lastnost, ki odloča o stopnji prikritosti posameznega dogodka.** Prav zaradi te vidnosti nastopajo navzkrižja pri vprašanih naznanljivosti, javni pripravljenosti za sodelovanje s policijo, policijski diskreciji in odbiri posameznih pojavov za postopek ter še marsikaj, kar pride v poštev pri obravnavanju odklonskosti.

»Vidnost« kriminalnosti se povezuje še s stopnjo raziskanosti nekaterih vrst kriminalnosti, zmogljivostjo statističnega zajemanja, tja do javnega vrednotenja posameznih pojavov do katerih pa so posamezne družbene skupine spet različno strpne.

»Vidnost« je splet več sestavin. K njej sodijo:

— razumevanje kakega pojava in dogodka ter razmerja do njega (glede prenašanja njegovih motečih posledic, bodisi materialno bodisi čustveno);

— stopnja nevarnosti za posameznika ali skupine, ki jim pripada v tistem delu svojega življenja, ki je ključno za dojetje, kaj je odklonsko in kaj ni, kaj je bolj nevarno in kaj manj ter za koga; pri tem pravne norme niso vedno najbolj bistvene;

— vrsta kriminalnosti, ki je pomembna za reakcijo zoper njo.

Tako je konvencionalna kriminalnost dokaj prej izpostavljena javnemu zgražanju kot kaka druga, ki ne ogroža npr. zasebnost, premoženja, nedotakljivosti ljudi, in njihove suverenosti itd. Glede tega se v raziskavah kriminalnosti posameznih družbenih plasti pogosto govori o »spoštljivi kriminalnosti«; zaradi zaprtosti kake skupine, zaradi varovanja njenega ugleda, nedosegljivosti posameznih plasti in varovanja interesov, zaradi družbenega položaja storilcev itd. jo sicer lahko obravnavajo znotraj njih samih in morda tudi ukrepajo z internimi sankcijami, toda tovrstne ekscesivnosti pogosto ne nazna-

njajo pravosodnim organom. (Tako je npr. z obravnavanjem nepoštenosti trgovskega osebja znotraj njihovih lastnih organizacij; tatvine, povernbe in podobno kriminaliteto večinoma urejajo kar doma, ker je posebej pokazala tudi raziskava »Tatvine samopostrežnih prodajaln« Inštituta za kriminologijo v Ljubljani).

»Vidnost« omogoča tudi izrazito diskrecionarno in selektivno ukrepanje. Zato je treba pri njej razločevati;

— vidnost pojavov ali dogodkov,

— vidnost (in dosegljivost) ljudi, ki so nosilci pojavov.

Kolikor ne gre za same pojave, pa njihovi storilci, ugled, spoštovanja, poklic, družbena vloga, sloves, nepogrešljivost in potrebnost, moč, položaj itd. vplivajo na odločitev, kaj bo z usodo dejanja, ki so ga storili. Če so organi odkrivanja, pregona in sojenja glede njih kolikor toliko pravični ter ravnajo zakonito in nepristransko, pa je njihovo reagiranje sploh odvisno od tega, ali za to zvedo in ali hočejo zvedeti, kajti zamižati je pač zmeraj mogoče.

Posameznik v organih odkrivanja lahko neredko tudi sam odloči, kaj videti in kaj ne, ne da bi se mu bilo treba bati očitkov, da bi moral zoper kaj ukrepati ali ne. Dokler je namreč v njegovi diskreciji zbiranje podatkov za ugotovitev dejanskega stanja kakega ravnanja in vrednotenja zbranih podatkov glede na sestavine pravne normiranosti kakega dejanja, kakovost teh podatkov itd., je pač od njega marsikaj odvisno, kaj bo preganjal in kaj ne. Pri tem naš za naš namen niti ne zanima toliko, ali česa noče ali pa ne more upoštevati. Pomembno je, da začne uradno akcijo na podlagi vidnosti pojava, kakor se kaže njemu in kakor zbudi v njem potrebo po reagiranju. **Kriminalnost z nizko vidnostjo navadno slabo naznanjajo** Vendar tuje raziskave ugotavljajo pri tem velike razločke glede na družbeni položaj storilcev. Kriminalnost ljudi iz nižjih družbenih plasti je vidnejša kot pri storilcih iz višjih.⁶

Različnost vidnosti pa ima posledico v uradni pregonljivosti, ki kaže, kam je naravnana uradna reakcija zoper kriminalnost in kdo so torej najpogostejši klienti pravosodja. Čeprav imajo posamezne družbene plasti v odklonskem vedenju svoje posebnosti, pa nam uradne statistike o storilcih kaznivih dejanj vendarle zanesljivo kažejo, zoper koga je naravnana njihova moč in katere-

⁶ Fijnaut, s. 83.

mu izmed skupin prebivalstva izbira svoje »žrtve«.

Ali ima, oziroma ali nima »vidnost« zelo pristranske vloge pri določanju, kdo naj bo prijet? Ali ni torej odkrivanje kriminalnosti dokaj selektivno delovanje? Ali ne bo prihajajoča opazovalna tehnologija prinesla še večje naravnosti na določene skupine iz nižjih plasti (zlasti pri »pokrivanju« terena)? Zato se postavlja vprašanje, kako razvijati pravičnejše zajemanje odklonskosti, da bo tovrstni interakcionizem ustrežnejši in manj pristranski ter prostorsko in časovno enako porazdeljen.

3. Žrtve in družbena »vidnost« kriminalitete

Glede na posledice dejanja in njihovo vlogo pri družbeni vidnosti kriminalitete razločujejo razmerja z »žrtvijo, družbenonadzorno ureditvijo in širšo družbeno družbo nasploh«.⁷ Glede na naše razmere bi temu dodali še vlogo delovnih organizacij in njihovih organizmov, zlasti pri varovanju in ravnanju z družbenim premoženjem. Vsak izmed njih ima svoj interes in neredko tudi svoje čisto posamične in različne poglede na pojave.

Zasebni oškodovanec ali posamezna (fizična) žrtev lahko svojih osebnih razmerjih storilca različno prispeva k lastni viktimizaciji in s tem tudi vidnosti pojava. Medtem ko se bo pri neosebnih razmerjih, zlasti kadar je premoženjsko ogrožen, manj zanimal za nezatno škodo, bo očitno zavzetneje reagiral pri nasilniških dejanjih. Vprašanje pa je že, ali bo vedno molčal, če gre za spolno odklonskost ali zasebne nečednosti ali kriminal brez žrtev.

Razločujejo predvsem dve vrsti kriminalnosti brez žrtev: tista kazniva dejanja, v katera je zapleten sam storilec in nobena druga oseba, ter dejanja, pri katerih so prostovoljno in pogosto z zadovoljstvom udeleženi drugi posamezniki, ki sami privolijo v posledice, od katerih imajo tudi prednosti ali koristi. Pri več pojavih v katere je posameznik sam vpleten, (npr. pri kriminalnih splavih, igranju na srečo, narkomaniji ali še pri prostituciji in drugih spolnih dejanjih), bo zagotovo poskrbel za »nevidnost« (sam ali skupaj z drugimi). V to tako imenovano »konsenzno odklonskost« državni nadzorni mehanizmi prodirajo kvečjemu s svojo »infiltracijo«. Vsekakor pa

bo človek ostro in dosledno reagiral, če bo šlo za uboj, telesne poškodbe, rop, vlom, tatvino itd.

S politizacijo družbene vidnosti dejanj v škodo delovnih in drugih organizacij, ki tako ali drugače gospodarijo z družbenim premoženjem. Toda pri tem je **treba razločevati majhne posledice kriminalnosti od večjih, domačo nepoštenost od zunanjih napadov na premoženje in podobno.** Za delovne organizacije in sploh žrtve, ki so »pravne osebe«, je zelo pomembna njihova lastna »podoba« v javnosti; večinoma jo žele obvarovati, četudi gre za ekscesivnost v lastni hiši. Zato je pri njih pogosto računati na zaprtost, nedostopnost podatkov, grupaštvo, nenaznanjanje, izgovarjanje na poslovno skrivnost itd.

Ker se v njih dogajajo poslovna kriminalnost, korupcija, nelojalna konkurenca, izigravanje obveznosti, vštrevši finančne in davčne prestopke in dejanja, ki jih glede na družbeni položaj in hierarhijo lahko store samo nekateri ljudje, je treba računati na diskretnost posameznih skupin (pogosto tudi vodilnih), ki jim odklonskost ni v reklamo, ki bi prihajala iz dobre hiše. Zato je treba pri takih pojavih upoštevati nizko družbenost vidnost dejanj, ki se dogajajo zlasti ob opravljanju poklica ali na delovnem mestu.

Državnim nadzornim mehanizmom se pri nas pridružujejo še **samoupravni.** Zlasti tisti, ki imajo nalogo odkrivati škodljive pojave, po svoje delujejo, toda skoraj vsi pod pričakovanjem. Ker **nobeno nadzorstvo ne more odkrivati celote dogajanja,** nastajajo pri ugotavljanju nezaželenega »nepokrite« vrzeli. Nekateri nadzorni mehanizmi so sicer bolj odvisni od lastnega delovanja in od tega, kako v prostoru razvrščajo svoje sile in sredstva za odkrivanje, drugi pa morajo bolj z neposrednimi pregledi ugotavljati tisto, kar jim je dosegljivo. Zato se dogaja, da ne iščejo le pojavov glede na njihovo vidnost, marveč tudi navdušujejo žrtve za boljše in doslednejše naznanjanje pretekla in prihodnje oškodovanosti. Prav zato je pri teh dveh vrstah (zlasti samoupravnih) mehanizmov pričakovati večje sodelovanje z žrtvami, posebno tistimi, ki upravljajo družbeno premoženje pri nas.

Pri **globalni družbi** je treba glede na viktimizacijo razločevati predvsem dvoje: ali gre za javni sentiment, pogosto odvisen od politizacije kakšne vrednote in v zvezi s tem različno psihološko pripravljenost na reagiranje, ali pa gre za vodilne strukture, ki največkrat tudi vrednotijo »nevarnost« pojavov in bistveno vplivajo na zajemanje takega ali drugega števila ravnanj,

⁷ Inciardi: Vocational Crime, v Handbook of Criminology, s. 380.

ki so tudi uradno pregonljiva. Toda splošna javnost (ali množice posameznikov) je manj dozvetna, bolj strpna in manj sprejemljiva za odklonskost, ki je ne ogroža zasebno in posamično. Zato je manj vznemirjajo politični prestopki, pojavi javnega nereda in posamezni izbruhi nemira, prometna odklonskost itd. Moč naznanjanja je tu nizka in še ne pomeni očitne pomoči državnim organom.

Vsaka žrtev pa mora nekako upoštevati tudi lastno zaznamovanost, ki jo bo doletela, če bo naznanila kako dejanje, v zvezi s tem mora tudi neredko prenašati javni odpor, etiketiranje, prikrajšanje časti in dobrega imena, posebno če gre za spolno viktimizacijo, nerednost v lastni hiši, nemarnost v poslovnem življenju, nezmožnost pravočasnega odkritja in sploh preprečitev posledic, nebudnost itd. Tudi zato je treba upoštevati, da posamezne skupine različno vrednotijo iste odklonske pojave. Tisto, kar je morda nenevarno za katero izmed njih, je za druge⁸ lahko neprijetno. Tudi od tod vprašanje, ali sporočiti drugim ali ne? Ali naznaniti policiji ali ne? Kakšna je cena za to in kakšna je korist (če ne celo škoda?), skrb zase torej nikoli ni v ozadju!

4. Dojemanje odklonskosti in strpnost

Različna odklonskost se v različnih družbenih plasteh pa tudi pri posameznikih različno dojema. Pri posamezniku je razumevanje kriminalnosti in podobnih pojavov pogosto odvisno od osebnih izkušenj, primerov iz lastnega okolja in ne nazadnje tudi od strogosti družbene reakcije, ki se pričakuje zoper kako dejanje. Javno mnenje pa se navadno oblikuje v raznovrstnih okoliščinah. »Stališča javnega mnenja do kriminalnosti niso niti ne morejo biti absolutno veljavna, ker se oblikujejo na podlagi delnih praviloma zelo izbranih podatkov o pojavih, v njih pa je dosti iracionalnega in čustvenega.«⁹

Praktične izkušnje in prenekatera raziskava kažejo, da na razumevanje kaznivih dejanj delujejo morala, navade, norme posameznikovega lastnega vedenja, osebni zgledi bližnjih itd.

Zato npr. družbena reakcija zoper priložnostno kriminalnost navadno ni stroga. Pogosto jo prezre skupnost in tudi krajevni pregonski organi.¹⁰ Javnost neredko milo sodi odklonskost,

povezano s opravljanjem poklica. Davčne utaje, poneverjanje, izigravanje splošnih predpisov v prid kolektivom ali za skupinske koristi se pogosto sploh ne štejejo za kriminal ali vsaj ne tako kot tatvine, vlomi, ropi, posilstva in podobna konvencionalna dejanja. Kriminalni napadi na družbeno premoženje se v javnem vrednotenju sploh marsikdaj presojujejo mileje kot kaj drugega, kar ogroža zasebnost. Le če konkretno ogrožanje načne dnevno življenje posameznikov in njihove normalne navade, se začenja spreminjati tudi stališče pojavov, morda tudi tako, da se zahteva ustrezna družbena reakcija in poseg zakonitih družbenih nadzornih organov.

Glede na to bi najbrž morali razločevati posamično in kolektivno zavest o tem, kolikšno nevarnost pomeni kako dejanje in kako zoper njega ukrepati, če za izhodišče sprejememo misel, da »kaznivo dejanje ni lastnost, obsežna v katerem koli načinu vedenja, marveč lastnost, ki jo podeljujejo ljudje, ki prihajajo z njim v stik, posredno ali neposredno.«¹¹ Zato tudi ljudje prenašamo kako vedenje bolj ali manj strpno oziroma bolj ali manj agresivno, bolj ali manj nenaklonjeno itd.

Strpnost je zasebna (javna) ali uradna. Vsaka izmed njiju poraja svoje posledice. Zasebna strpnost omogoča brezbržnost ali apatičnost do škodljivstva, razraščanje odklonskosti, nebudnost v okolju in spodbude za odklonsko ravnanje itd. Te okoliščine omogočajo stanje, v katerem je zavest posameznika ali njegovih skupin precej pod tisto ravnijo, ki se pričakuje od ravnanja po normah, ki že same po sebi določajo razmeroma omejeno splošno raven pozornosti v omejevanju in zatiranju odklonskosti.

Zato je »strpnost« v bistvu razmerje do kakovosti ali količine kaznivih dejanj, ki se tako ali drugače odtegujejo odkritju in naznanitvi. V kriminologiji je znan tudi tako imenovani »strpnostni količnik«,¹² ki naj bi pomenil nekakšno merilo (ne) odobranega vedenja v kaki skupnosti ali stopnjo strpnosti ljudi do takega vedenja. Pri tem pa gre spet za dve vrsti dejavnikov: za tiste, ki vplivajo na kriminalnost, in za tiste, ki delujejo na stališče ljudi, da kako vedenje vrednotijo tako in ne drugače.

V teoriji se ukvarjajo tudi s strpnostjo uradnih pregonskih organov do raznih pojavov, s katerimi se tako ali drugače srečujejo pri svojem delu. Ugotavljajo tudi, da policiti večinoma iz-

⁸ Hoefnagel v navedbi Šelih: Neki aspekti percepcije deviantnih pojava, s. 267.

⁹ Šelih, s. 278.

¹⁰ Clinard/Quinney, s. 93.

¹¹ Erikson v navedbi Blumstein/Cohen, s. 199.

¹² Lemert v navedbi Johnson, s. 74.

hajajo iz spodnjih družbenih plasti in da se tudi pri vrednotenju pojavov pogosto pridržujejo pojmovanju tistih skupin, iz katerih izhajajo.¹³ V nekaterih družbenih razmerah se oblasti ponekod iz čisto določenih razlogov ne zmenijo in sicer za kako vrsto odklonskosti ali zajemajo le posamezne primere¹⁴ (pri nas v obdobju liberalizma npr. po načelu zakonito je vse, kar je koristno) itd.

Tako strpnost ne samo, da ustvarja anomično stanje (kolikor ni od njega sploh odvisna) in poraja pravno negotovost, temveč pomeni dejansko dekriminalizacijo in depenalizacijo določene kriminalnosti, čeprav do tega procesa formalno sploh ne prihaja.

Toda pri tem ne gre za vse, marveč samo za nekatere pojave ali storilce. Podobne posledice nastajajo, če »policija ali tožilstva ne preganjajo nekaterih dejanj zaradi posebnih sodnih razlag, zaradi organizacijskih ukrepov družbene samozščite v delovnih organizacijah«¹⁵ itd.

5. (Ne) dosegljivost

Skoraj v vsaki družbi se dogaja (pri nas pa še posebej), da število inkriminacij narašča. Čedalje bolj se širi število ravnanj, ki so pravno urejena in tudi sankcionirana. To hkrati pomeni, da je mogoče čedalje več ljudi »pahniti«¹⁶ v odklonskost, še posebej, če upoštevamo Beckerjevo teorijo o tovrstnem nastajanju »kriminalnosti«¹⁷ in družbeni interakcionizem v kriminologiji. S tem pa se ponuja vprašanje, **kakšna je »dosegljivost«¹⁸ deviantov ob čedalje bolj razširjenih inkriminacijah** in ko je postopek dekriminiranja precej počasnejši. Prihaja do naslednjih pojavov:

— povečanje števila inkriminacij nujno pelje v povečanje števila ljudi, ki se ukvarjajo z ugotavljanjem deviantov in z obravnavanjem njihovih dejanj;

— nedosegljivost ali slaba dosegljivost deviantov ob razširjenih inkriminacijah nujno povzroča posmeh pravosodju in kritiko njegove nezmožnosti in učinkovitosti, ker policija prijeme in obravnava premalo deviantov ob domnevno veliki gostoti odklonskosti;

¹³ Fijnaut, s. 85.

¹⁴ Glej tudi Blumstein/Cohen, s. 199.

¹⁵ Bačić, referat na XI. posvetovanju Jugoslovanskega društva za kazensko pravo in kriminologijo, Pulj 1973, s. 33.

— neučinkovitost nadzornih mehanizmov terja čedalje večje vlaganje vanje; za večje vložke ni vedno nujno, da prinašajo večjo uspešnost, kajti če je število odkritih pojavov (in storilcev) funkcija prizadevanj nadzornih organov, pa je dejanskost v odklonskosti spremenljivka, ki je odvisna od družbe, ne od njenega nadzorstva;

— če je to res, potem velike družbene naložbe za oblikovanje želenega vedenja ljudi pogosto naravnavamo v napačno smer, še posebej, ker več nadzorstva nujno odkriva več odklonskosti;

— postavlja se vprašanje, kako si poleg nadzorstva kriminalnosti prizadevati za zmanjšanje (tudi z družbeno samozščito in poleg prizadevanj države).

Pri vsem tem pa je najbolj grozljivo, da **ne vemo, kakšno je resnično količinsko in kakovostno gibanje kriminalnosti**, in da se ocene vedno opirajo na tisto, kar je znano, to pa je vedno odsev dejavnosti nadzorstva, ne pa odsev resničnosti. Ali lahko domnevamo, koliko je npr. tatvin v prodajalnah, koliko je davčnih utaj, koliko je npr. kršitev prometnih predpisov na določenem cestnem odseku, koliko nepravilnosti je bilo tega in tega dne storjenih v zunanji trgovini itd? Ali koliko delavcev iz kake delovne organizacije je v enem dnevu odneslo domov kako reč, ki je ne bi smeli. Vse to kaže na dvoje:

— da nam ni in nikoli ne bo znano, koliko je resnične kriminalnosti (prekrškov, kaznivih dejanj ali delovne oziroma kake druge nediscipline in podobnega), ki ustvarja škodo;

— da nam ni in nikoli ne bo znano, kolikšna je prikritost kriminalnosti in tudi odklonskih pojavov.

Kaj je potem »dosegljivost«¹⁹? Da je dosegljivost temeljno vprašanje, ni dvoma. Dosegljivost pa je vedno odvisna od nadzorstva, kakršnega koli neformalnega (v družini), samoupravnega (v delovnih organizacijah) in državnega (formalnega) v celotni družbi.

Vsako nadzorstvo lahko pokriva le del človeškega vedenja in glede na to odkriva spet le del odklonskosti. In čeprav se posamezne vrste nadzorstva v marsičem prekrivajo, ker nas ponekod »kontrolira«²⁰ kar po več njegovih mehanizmov, se po drugi strani najdejo položaji, v katerih nas nihče ne nadzoruje in kjer smo odvisni samo od lastnega »samonadzorstva«. In ne samo to — srečujemo se celo z dilemami, kot so npr. splošne vrednote in pravice posameznika, želje po uspešnosti državnega nadzorstva in pravno varstvo deviantov, učinkovitost nadzorstva pri odkri-

vanju in njegova družbena vloga itd.¹⁶ prisilno delovanje s svojimi preprečevalnimi primesmi itd.

Dosegljivost deviantov se torej vedno povezuje z učinkovitostjo nadzorstva. Pri tem navadno mislimo na pregonsko in državno nadzorstvo. Slednje naj bi bilo učinkovito — toda ali vedno in za vsako ceno? Uspešnost nadzorstva je pri nas v zadnjih letih pogosto na dnevnem redu. Toda učinkovitost se ne kaže le v številu prijetih, marveč bi jo morali meriti v razmerju do česa, npr. do stroškov, do zadovoljstva žrtev, do javnega mnenja, do ocen tistih, ki vodijo nadzorstvo ali kliente nadzorstva, do čustev ali razuma itd., v razmerju do tradicionalne ali nekonvencionalne kriminalnosti do šokantnih dogodkov ali množice neznatnih pojavov, do lastnega vrednotenja (kajti pogosto se dogaja, da poslušamo ocene nadzorstva o sebi, poveličevanje uspehov, ne pa razčlembe napak) itd.

Nedosegljivost je po drugi strani »lastnost« dosti deviantov, ki se izmikajo prijettju. Nedosegljivost deviantov in prikritost pojavov sta okoliščini, pri katerih je »nadzorstvo« marsikje neogljenno, pa naj gre za popolnoma amaterske storilce ali za visoko profesionalne kriminalce. Toda s tem je treba računati, posebno če jim njihovo družbeno okolje daje podporo za »nevidnost«, prikritost, nedosegljivost in neprijemljivost. Ali ne bi iskali rešitve v drugače zasnovanem nadzorstvu, ki ne bi čakalo posledic, ker bi jih prej odpravljalo?

6. (Ne) raziskanost

Policija in nadzorni organi po svetu sicer raziščejo različne odstotke kaznivih dejanj, toda s stopnjo raziskanosti niso nikjer zadovoljni, še manj pa tam, kjer je največ naznanjene kriminalnosti. Če pa bi razmerja raziskanosti primerjali z domnevnim dejanskim stanjem kriminalnosti (oziroma s stopnjo prikrite kriminalnosti — »hidden criminality«, »Dunkelziffer«, »nombre noire« itd.), potem bi bil prepad med njima še očitnejši. Morda je tudi zato slišati ugovore zoper raziskovanje temnega polja odklonskosti in tolikšno nezaupanje glede spoznanja v njem, kajti ugotovitve spravljajo zlasti policijsko službo in sploh organe odkrivanja v še bolj neogljen položaj.

Stopnja neraziskanosti kriminalitete ima lahko nekaj pomembnih vplivov na kriminalno politiko in družbeno prakso. Zlasti pa povzroča:

— nezaupanje do organov odkrivanja in pravosodja, ker jim ob posameznih vrstah kaznivih dejanj ne samo ne uspe najprej odkrivati dovolj kriminalnosti (saj prenekatera znamenja kažejo, da je več, kot je prihaja v »svetlo polje«), marveč nekaterih kaznivih dejanj tudi ne raziščejo zadosti;

— ob morda še kolikor toliko zadostni kriminalizaciji in penalizaciji pa oškodovancem vendarle nista zagotovljena dovolj zanesljivo varstvo in varnost, kadar so neposredno ogroženi; prav tako jim z rednim postopkom ni povrnjena škoda in ne potolažena jeza z morebitnim državno dovoljenim maščevanjem tistih, ki so jih napadli. Od tod tudi po svetu različno organizirani skladi za poravnavo škode žrtvam kaznivih dejanj;

— glede na moč posameznega oškodovanca ali družbene plasti žrtev se naravnost organov odkrivanja pogosto nagiba tja, od koder prihaja večja ogroženost, če pričakujejo, da bodo kritizirani, kolikor ne bodo ustrezno in pravočasno reagirali na posamezno škodljivost;

— če organi odkrivanja zaradi neučinkovitosti nimajo v javnosti ustreznega ugleda, se lahko zgodi, da se posamezne plasti in njihovi pripadniki ogibajo sodelovanja z njimi; vsaki policiji pa je brez opore v javnosti delovanje izredno oteženo;

— če javnost policijo odklanja in z njo ne sodeluje ne pri naznanju ne pri odkrivanju in preiskovanju, potem mora policija uporabljati metode in sredstva, ki jih ne sme razobešati na plan, marveč mora »podatke« zbirati »diskretno«;

— za diskretno zbiranje podatkov pa je potrebno denarno ali drugačno plačevanje informantov, pogosto iskanje podatkov na dvomljiv način in od dvomljivih ljudi, »napeljevanje, infiltracija in prisluškovanje,¹⁷ odpiranje pisem, zasledovanje, raba opazovalne tehnologije« itd., kar pogosto sploh ni pod sodno »kontrolno«, ker se ji izmika in ker se to počenja skrivaj;

— neučinkovitost policije in pravosodja spodbujata odpor do opravkov z njima, različno stopnjo zanimanja za sodelovanje ter samopomoč; samopomoč pa se v svetu kaže v različnih oblikah; v najemanju »osebnih stražarjev«, organizaciji zasebne policije, (z njo neredko prihaja celo do »zasebne justice«), eksploziji t. im. »var-

¹⁶ Glej tudi Fijnaut, s. 84.

¹⁷ Glaser: The Classification of offences and offenders, v Handbook of Criminology, s. 65.

nostne tehnologije«, neizmernega zaslužkarstva na njen račun itd.

Verjetno (sodobna) država s svojimi nadzornimi mehanizmi v človeški zgodovini še ni bila nikoli tako neuspešna in nebogljena pred ugrabitvami, piratstvom, terorizmom, organiziranim kriminalom itd. kot prav zdaj, ko ji »nevidnost« podzemlja in neraziskanost pojavov ter njihova množična neodkritost jemljeta ugled v sleherni družbeni plasti v marsikateri državi, kjer se odpirajo le na njeno moč, ta pa nenehno upada, čeprav jo želijo doseči s silo.

Dostopnost in enakost »orožij«, s katerima se želita obvladovati obe plati, najbrž še nikoli nista bili tako izenačeni. Zato tudi ni čudno, da prenekaterega pojava ni mogoče raziskati in tudi ne prijati storilcev. Pri tem ne mislimo samo na politično kriminaliteto, kriminalnost podjetij, deviantnost na delovnem mestu ali v posebnih poklicnih skupinah, marveč pogosto tudi na najvulgarnejše pojave (umori otrok, spolni napadi, izsiljevanje, davčne utaje, kriminal znotraj delovnih organizacij), da ne omenjamo raznih oblik »korupcije«, tja do mednarodnega podkupovanja.

Če se odklonskost ugotavlja »po kakovosti reakcije nanjo«¹⁸ in če nas družbeno nadzorstvo pelje h kriminaliteti, potem se ta dejavnost neredko slabo opravlja. **Stopnja »raziskanosti« je ponekod kljub prizadevanjem skoraj katastrofalna.** Ali zato res potrebujemo samo več alarmnih naprav, elektronskih in radarskih odkrivalcev, skritih kamer, televizije s sklenjenim krogom, agresivnih patrolj, posebnih oddelkov, vohunov itd. ali pa je treba spremeniti družbe, v kateri se to dogaja?

Odgovori ostajajo še naprej odprti. Najbrž bi morali več vedeti o vzročnosti. O njej pa je celo v kriminologiji čedalje več dvomov.

7. Kriminalna in kaznovalna politika

Za dejanja, ki imajo svoje korenine pogosto v družbeno-gospodarskih, sociokulturnih in drugih razmerah, prav tako kaznujemo njihove storilce. S tem se človeštvo ukvarja skoraj vso svojo zgodovino, a hkrati s spoznanji o nemoči države in njene kaznovalnosti **ubira zoper deviante čedalje milejše poti.** Primerjava strogosti, krutosti in brezobzirnosti kaznovalne politike pred stoletji z današnjo potrjuje, da je res tako. Čeprav se tu in tam po svetu ob kaki priložnosti in gle-

de na kako družbenopolitično ureditev še srečujemo z nerazumevajočo politiko do deviantov, ki jo prevevajo maščevalnost, zastraševanje itd., pa smo po drugi strani tudi v filozofiji kaznovanja prišli do ugotovitev, ki se čedalje bolj nagibajo k resocializaciji deviantov in sicer na prostosti ali pa z ukrepi, ki se oddaljujejo od samega maščevanja ter grožnje za druge (kar so kritizirali že klasiki marksizma). Nasilja je na splošno tudi v kazenskih ukrepih čedalje manj in se dopolnjuje, prepleta in nadomešča z raznimi zdravstvenimi, svetovalnimi in drugimi posegi, a tudi temu se upirajo nekateri, ki sodijo, da kaznovanje ter pomoč in svetovanje ne gredo skupaj. Toda pri tem je treba še vedno računati tudi na razne iracionalne in čustvene vplive, ki določajo tako ali drugačno kaznovalno politiko in zahteve po različni strogosti kazni.

Raziskave potrjujejo, da je javno izražanje posebnosti v stališčih do kaznovanja deviantov odvisno od tega, česa se bolj bojimo. Tako naj bi se ženske bale nasilja, moški naj bi se bali napadov, vlomov in tatvin, spodnje družbene plasti naj bi ponekod strašile tatvine avtomobilov, zgornje pa spet kaj v zvezi z njihovim premoženjem.¹⁹ Razločki so odvisni tudi od tega, v katerem delu visoko urbaniziranega naselja kdo stanuje, kaj po poklicu je in koliko znanja in podatkov ima o kriminalnosti; mnenja se oblikujejo še na podlagi posameznega dogodka, zato so pritiski javnosti na pravosodje pogosto nekritični, hkrati pa noben sodnik nima celotnega pregleda nad odkritimi dejanji, kadar obravnava posamezni primer. Družbenost celote pojavov mu zato zamegljuje teža posameznega ravnanja storilca, ki ga mora kaznovati, seveda po načelu individualizacije (izhodišče kaznovalne politike gibanja za družbeno varstvo), ne glede na to, da v sodobni kriminalni politiki samo kaznovanje ni poglavitni namen, čeprav še vedno prevladuje.

Ker o jugoslovanski kaznovalni politiki še nimamo dosti raziskav, ki bi nam pokazale dejanskost, pa glede na naše razmišljanje o »družbeni vidnosti« posamezne kriminalnosti ugotavljajo različno strogost v kazni, odvisno od tega, kdo je storilec in kaj je storil. In ne samo to; že Marx je trdil, »da zakon, ne samo kaznuje dejanje, marveč ga lahko izzove, zakon kar poklicnih pravnikov pa je zelo primeren za delovanje v tej smeri.«²⁰

¹⁹ Glej tudi Stephan: Der Stuttgarter Opferbefragung.

²⁰ Marx v navedbi Vodinelic, s. 365.

¹⁸ Box, s. 12.

Če je kriminalna politika v svojih temeljnih izhodiščih lahko jasna in določna, trdna, človekoljubna in razumevajoča, pa je konkretno obravnavanje deviantov lahko nepravilno in pristransko. **Gibčnost v individualizaciji rabe kazenskih ukrepov lahko v očeh tistih, nad katerimi je uporabljena, pomeni izrazito krivičnost.** Po drugi strani pa trdijo, da so bogastvo, moč in vplivnost vedno na strani tistega, ki to ima in v škodo tistih, katerih kriminalnost je vidnejša ter zato bolj dosegljiva; to je določeno tudi s storilčevim družbenim položajem, njegovo prijemljivostjo, nemočjo in »lastnostmi«, ki izzivajo hitrejšo in ostrejšo reakcijo, nesprejemanje in zavrženost, občutke sramovanja in ne nazadnje kaznovanost. Že v naši politični praksi smo bili nemalokrat opozorjeni na razločke pri obravnavanju »klasičnih« tatov nasproti tistim, ki oškodujejo družbeno premoženje, na razločke pri kaznovanju škodljivstva zoper zasebno lastnino nasproti oškodovanju skupne lastnine itd.

Po drugi strani pa bolj ko je zadeva jasna, bolj priteguje pravno obravnavanje in preiskovanje,²¹ manj ko je »vidna«, bolj je zapletena, bolj diskrecionarno se ravna z njo že pri zbiranju podatkov. Pravica pa je zelo draga in neredko en sam primer porabi ves denar, kar ga ima pravosodni organ za vse leto,²² da ne govorimo o tem, da kazensko pravosodje s svojim postopkom obtoženo osebo spremeni v storilca in ji da lahko družbeni položaj kriminalca,²³ četudi to ni. Po drugi strani pa nadzorstvo zaradi nenaznanjanja, neučinkovitega odkrivanja, zanemarjanja »proaktivne« vloge in posvečanja pozornosti samo nekaterim področjem pušča nedotaknjenih veliko deviantov, ki zato izpadajo tudi iz njegove statistike in dejanske družbene pozornosti.

8. Selektivno varstvo

Nihče ne upošteva vseh norm, napisanih ali nenapisanih, po katerih bi se moral ravnati. Po drugi strani noben nadzorni mehanizem v človeški družbi ni zmožen nadzorovati celotnosti našega vedenja, marveč le njegov del. Dosegljivost in zmogljivost sta tam torej temeljni vprašanji uspešnosti družbenega nadzorstva.

Ljudje torej sami izbiramo norme po katerih se bomo ravnali, vrednote, ki jih bomo upošte-

²¹ Pepinsky, s. 119.

²² Taka primera sta npr. Manson in njegova skupina, ki so umorili Sharon Tate in afera Angela Davis, glej Wayne/Wetscher, s. 31.

²³ Johnson, s. 78.

vali, ter čas in okoliščine za to; pri nadzorstvu se kaže nekaj podobnega, le da v zrcalni podobi. Nadzorstvo po svojih zmogljivostih odkriva ljudi za deviante, ne nazadnje in tudi po tem, kako so mu dostopni, (prej) prijemljivi in (manj) odporni.

Toda zmogljivost nadzorstva in dosegljivost deviantov je le ena plat vprašanja. Ta je res zelo v očeh ocenjevalcev in razsojevalcev kriminalne in kaznovalne politike, oblikovalcev nadzorstva pa tudi uresničevalcev reda miru, zakonitosti, pravičnosti (?) itd. Druga plat pa je v vprašanju, **kaj je s tistimi, ki od nadzorstva pričakujejo varstvo.** Največkrat ne samo varstvo v idealizirani obliki (kot dobrota, ki je zagotovljena v pravu), marveč odvisno tudi od pričakovanj glede na to, da v nadzorstvo vlagamo izredno veliko denarja. **Varnost** torej ni samo občutek (čeprav je prevečkrat tudi čustveno vprašanje, celo umetno gojeno in vzdrževano) s **svojimi prostorskimi razsežnostmi**, ki pa jih pri nas zanemarjamo, kot da varnost nič ne stane a'i kot da bi bilo to le politično, in ne še kako drugo vprašanje.

Ker se torej dogaja, da je na toliko in toliko resničnih pojavov dosti manj odkritih, da je na določeno število odkritih pojavov precej manj raziskanih, da je spet precej majhnemu številu storilcev dejanje dokazano in krivda ugotovljena itd., drži tole:

— stopnja varstva ogroženih je različna;

— nikoli javno ne razmišljamo (ali pa izjemno redko), zakaj je dejanje v škodo x raziskano, dejanje v škodo y pa ne;

— ob morda enakih ali vsaj podobnih obveznostih (tudi denarnih) do varstva uživamo neenako varnost;

— žrtvam se zaradi neuspešnosti nadzorstva nihče ne opravičuje;

— razen morda organov odkrivanja in obtožbe se ne ukvarjamo s stotisoči neraziskanih kaznivih dejanj iz preteklosti;

— nihče se navadno ne sprašuje, kaj je sploh z ljudmi, ki so bili devianti (storilci, kriminalci, prestopniki itd.), pa niso bili prijeti. Kakšni vendar so? Ali je bolje, da niso bili prijeti, ali bi bilo bolje, da bi jih prijeli in da bi zanje vedeli? Itd. Itd.

To nam kaže, če nič drugega na selektivnost varstva; pogosto se bolj deli po naključjih kot po kaki zakonitosti.

Čeravno nam ob tem razmišljanju ne gre za vplive na odbiro te vrste (npr. z ustrezno porazdelitvijo sil v prostoru, temelječo na razčlembi časovne in prostorske razpršenosti pojavov,

predvidevanju pojavov, opazovanju sumljivih ljudi, porazdeljevanju informantov, glede na stopnjo ogroženosti po posameznih skupinah, plasteh, priložnostih, krajih, koncentracijah, premoženja itd., z razlogi za različnost vneme pri odkrivanju in raziskovanju itd.), bi morali ugotavljatvi vse okoliščine, ki delujejo na selektivnost varstva.

Selektivno varstvo ali stanje, ki ga povzroča, spet narekuje vprašanje, kaj storiti namesto tistega, kar ni prineslo ustreznih izidov v nadzorstvu ljudi. Selektivno varstvo ali neenako porazdeljena učinkovitost pri odkrivanju in raziskovanju pelje k preprečevanju, tega se zavedajo povsod po svetu. Nimamo pa še dovolj izkušenj, da bi z gotovostjo trdili, da se tudi **pri tem kaže možnost selektivnega preprečevanja**, ker jo enako kot pri odkrivanju pojavov porajata različna vidnost in dosegljivost.

Pripravljanje ljudi h konformizmu ni preprost proces, ker se venomer izmikamo »kontroli«. Čeprav pravo marsikdaj določa, kako se ob spoznanjih drugih znanosti prihaja do podatkov o dogodkih in storilcih, je skoraj vse, kar znamo, bolj uporabno po posledicah. Kar je pred njimi, pa se prepušča iznajdljivosti nepravno urejenega delovanja, zato prepogosto ukrepamo predvsem z nejuridičnimi sredstvi. Toda v tem je velika nevarnost zlorab; teh večinoma sploh ne poznamo. Toda tudi tu se lahko ustvarja neenakost, ki se je še ne zavedamo (zakaj nekomu omogočiti kaznivo dejanje, drugemu pa ne), in arbitrarnost ter diskrecija.

Ali to morda ne narekuje »permisivne« politike do kriminalnosti, če že ne moremo odkrivati celote? Ali to morda ne terjaja spreminjanja nadzorstva in intenzivnejšega razvijanja »preprečevalne« kontrole, toda drugače in bolj urejene kot doslej! (zlasti pri nas)? Ali to morda ne določa sprememb pri vlaganju v nadzorstvo, posebno ker dajemo več tistemu, do katerega je zaupanje čedalje bolj omajano.

Sklep

Kriminologija se res precej zanima za »vidnost« in »dosegljivost« posameznih vrst kriminalnosti, toda v praksi kaj dlje od sprejemanja bolj ali manj teoretičnih misli ni prišlo. Ker se pri »odkrivanju« s snovanji, **kako na najustreznejši način priti do uspešnosti, ukvarja kriminalistika**, je težišče za praktično rabo kriminoloških spoznanj seveda predvsem pri njej. Toda takoj

moramo ugotoviti, da prenekatero praktično napotilo za odkrivanje in raziskovanje (zlasti nekonvencionalne kriminalnosti) sploh še izdelano ni. Dosti kaznivih dejanj, ki bi jih glede na nevarnostno stopnjo našli na obeh skrajnostih, zaradi »vidnosti« pa uživa enako, toda dokaj neustrezno pozornost.

Kaj si obetamo od prihodnosti? Morda razvoj v več smereh, odvisno od družbene prakse, ki nastaja ob zmožnosti organov za odkrivanje po eni in javnega vrednotenja posameznih pojavov po drugi strani. Ob normalnem družbenem razvoju pri nas in ob osmišljanju samoupravnih sodišč se nam nakazuje **dvoje rešitev** za nezatno, družbeno manj nevarno in hkrati slabo »vidno«, toda vendar precej številno kriminalnost:

— po eni strani docela zakonita dekriminalizacija (kajti nezakonite a dejanske imamo že doslej veliko, le da jo opravljajo nepristojni organi, in sicer diskrecijsko in selektivno);

— po drugi strani pa naj bi tovrstna dejanja v čedalje večjem obsegu in čisto pravno urejeno obravnavala samoupravna sodišča.

Smotrnost in previdnost morda zahtevata, da drugo sledi prvemu, oziroma, da bi se dekriminalizacije lotili šele pozneje, kolikor sploh ne bi načrtneje razmišljali kako urejati razmere, v katerih bi ob preprečevalni dejavnosti samoupravnih in drugih nadzornih mehanizmov »priložnosti« prihajalo čim teže in čim redkeje.

Popolnoma drugače pa je sicer manj vidno in težko dosegljivo kriminalnostjo, ki je družbi nevarnejša in ogroža temeljne vrednote družbene ureditve. Ker je neredko v središču pozornosti, prikrita, posebnost škodljivega delovanja kakih družbenih skupin itd., je vredna poudarka. Najbrž bo še naprej ostala problem »detekcije«, kot se to že doslej dogaja povsod po svetu, čeprav se v nadzorstvo vlagajo neskončne vsote denarja, vendarle dokaj zaman.

Ker ni mogoče upati, da bi nam postalo vse dosegljivo, moramo še vedno računati na omejeno »vidnost« vsaj tistega dela kriminalnosti, s katerim ljudje nismo toliko neposredno ogroženi. Tu kaže dati specializiranim državnim mehanizmom na voljo boljše in učinkovitejše in taktična sredstva, vštveši znanje (tudi o človeških pravičah in zakonitosti).

Šibko zaupanje pravosodju je danes ena izmed bolečih strani države, njene moči in zmogljivosti. V zvezi s tem se zbuja tudi malodušje glede zakonitosti, pravičnosti ter enakosti, kajti **med pravom in dejanskostjo je pogosto veliko neujemanja**, obljubljanje enakega varstva vsem

pa ob resničnem zagotavljanju varstva le nekaterim (ali občasno in naključno ter ob dosti drugih nevšečnostih) poraja anomičnost in različne morale, tja do družbene dezorganizacije.

Po svetu namesto kaznovanja čedalje bolj priporočajo preprečevanje. Naša družba ni zadnja, ki gre v tej smeri, vendar ne toliko zaradi potrebe posamično ogroženih, temveč bolj zaradi tovrstne naravnosti družbenopolitičnih tokov na splošno, ki pa jih prav v tem številni še ne dojemajo.

Očitno je, da odbiri ljudi glede na to, kaj »videti« in kaj »naznaniti« sledi odbira²⁴ organov odkrivanja, pregona in sojenja, kar je odvisno od družbenih, pravnih, psiholoških, kulturnih in drugih dejavnikov. Toda ta vprašanja bi morali raziskovati za razumevanje dogajanj, ki se nam izmikajo izpred oči, in da bi ljudi pravičneje delili na kriminalne in nekriminalne, kolikor nam je tega treba za njihovo morebitno popoljšanje.

Rokopis končan 21. 12. 1978.

UPORABLJENA LITERATURA

1. Akers, R./Hawkins, R.: *Law and Control in Society*, 1975, 383 s.
2. Alderson, J. C./Stead, Philip, ed.: *The Police We Deserve*, London 1973, 158 s.
3. Andenaes, Johannes: The future of criminal law, *The Criminal Law Review*, November 1971, s. 615—629.
4. Bačić, Franjo: Državnopravni postulati suvremene države i njihovo mesto u krivičnom pravu, *Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo*, 11, 1973, 1, s. 33—53.
5. Bačić, Franjo: Granice represije u svijetlu kriminalne politike našeg socijalističkog društva, Referat na XI. letnem posvetovanju Jugoslovenskega društva za kazensko pravo i kriminologijo, Pulj, 1973, tipkopis, 49 s.
6. Bavcon, Ljubo: Mogućnost novih inkriminacija i dekriminacija u jugoslovenskom krivičnom zakonodavstvu, *Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo*, 12, 1974, 4, s. 575—584.
7. Blumstein, A./Cohen, J.: A theory of the stability of punishment *The Journal of Criminal Law and Criminology*, 64, 1973, 2, s. 198—207.
8. Box, Stephen: *Deviance, Reality, Society*, 1971, 265 s.
9. Burdman, Milton: The conflict between freedom and order, *Crime and Delinquency*, 15, 1969, 3, s. 371—376.
10. Chang, D./Janeksela, C.: The subjective factor in the perception of social problems, *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 21, 1977, 1, s. 66—78.
11. Chapman, Jeffery: An economic model of crime and police: Some empirical results, *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 13, 1976, 1, s. 48—63.
12. Clinard, Marshall/Quinney, Richard: *Criminal Behavior Systems, a Typology*, 1976, 498 s.
13. Clinard, Marshall: *Sociology of Deviant Behavior*, 1957, 698 s.
14. Cooley, J. W.: Police discretion, *Abstracts on Police Science*, 2, 1974, 3, s. 131—137.
15. Cressey, D./Ward, D.: *Delinquency, Crime and Social Process*, 1969, 1151 s.
16. Dickens, Bernard: Shops, shoplifting and law enforcement, *The Criminal Law Review*, September 1969, s. 464—472.
17. Fijnaut, C.J.C.F.: Police discretion, *Abstracts on Police Science*, 1, 1973, 2, s. 81—92.
18. Garabedian, Peter/Gibbons, Don: *Becoming Delinquent*, Chicago 1970, 304 s.
19. Germann, A. C.: Law enforcement; a look into the future, *The Police Journal*, 50, 1977, 4, s. 340 do 347.
20. Glaser, Daniel, ed.: *Handbook of Criminology*, Chicago, 1974, 1180 s.
21. Grubač, Momčilo: Mogućnosti i granice prenošenja krivične sudske funkcije sa države na društvo, *Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo*, 11, 1973, 4, s. 559—577.
22. Hood, Roger ed.: *Crime, Criminology and Public Policy*, London, 1974, 450 s.
23. Johnson, E. H.: *Crime, Correction and Society*, tretja izdaja, 1974, 674 s.
24. Nachshon, J./Rotenberg, M.: Perception of violence by institutionalized offenders, *The Journal of Criminal Law and Criminology*, 68, 1977, 3, s. 454—457.
25. Normandeau, A./Rizkalla, S.: Economic and social consequences of crime: New challenges for research and planning in Canada, *Canadian Journal of Criminology and Corrections*, 19, 1977, 2, s. 206—229.
26. Packer, Herbert: *The Limits of the Criminal Sanction*, Stanford 1968, 385 s.
27. Pepinsky, Harold, E.: Generation of discretion by specification of the criminal law, *International Journal of Criminology and Penology*, 3, 1975, 2, s. 111—121.
28. Rankin, Joseph, H.: Investigation the relations among social control variables and conformity, *The Journal of Criminal Law and Criminology*, 67, 1976, 4, s. 470—480.
29. Schwind, Hands, Dieter et al.: *Dunkelfeldforschung in Göttingen, 1973/1974*, Bundeskriminalamt, Wiessbaden, 1975, 265 s.
30. Simpson, Antony, S.: Forecasting law enforcement's role in the year 2000, *Law Enforcement News*, 3, 1977, No. 13 s. 3, 10, 11.
31. Stephan, Egon: *Der Stuttgarter Opferbefragung*, Bundeskriminalamt, Wiessbaden, 1976, 523 s.
32. Šelih, Alenka: Neki aspekti percepcije devijantnih pojava, *Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo*, 13, 1975, 2, s. 261—278.
33. Vodinelić, Vladimir: Pravni izvori i izrazi društvene nejednakosti u oblasti krivičnog prava-sudja, *Pogledi*, 4, 1973, 9, s. 35—48.
34. Wayne, H./Welcher, M. D.: Issues in a »Garbage Heap«, *Federal Probation*, 35, 1971, 4, s. 28—33.

²⁴ Glej zlasti tudi Fijnaut, s. 90.

UDC 343.123.1+301.173.7

Social »Visibility« of Crime and Social Control

Pečar, dr. Janez, Professor of Criminology, Institute of Criminology, Ljubljana

»Visibility« consists of those elements which direct our attention to particular behaviour and for which we consider some activity as deviant. At the same time visibility, as a special quality of an action, can determine the degree of its concealment.

According to this statement, the reportability of certain criminal offences attains a very low level, while the difference in visibility creates an unequal official enforcement. This means that particular individuals, groups and social classes are more likely to become clients of criminal justice than others, whose behaviour remains either unknown or uninvestigated.

The reportability of many criminal offences depends besides other circumstances particularly on people's indulgence toward crime and its perception. This differentiates according to the social status of the victims, their attitude to the offence, the amount

of damage, confidence in criminal justice, etc. Differences in reporting are also due to whether an offence threatens private or public values. As the attainability of deviants is always linked with the efficacy of control, the potential failure in apprehension is also due to the ability of deviants to avoid being caught.

That is why the contemporary state with its control mechanisms is rather ineffective when dealing with low visibility crime and prefers to direct itself more and more towards prevention. This is even more so because on the one hand nobody consistently follows all the norms and on the other hand none of the control agencies can control the totality of our behaviour. It implies a certain selectivity on both sides, i. e. in respecting behavioral norms and in their realization. Both are done arbitrarily and discretionary.